DOI:10.38146/bsz-ajia.2010.v58.i5.pp3-5

NYIRI SÁNDOR

Ügyészi emlékezés az 1989-es határnyitásra

1978. november 1. és 1992. február 29. között a legfőbb ügyész helyettese voltam. Tisztemnél fogva az 1980-as évtized végén történelmi események szemtanúja, néhánynak részese lehettem. Sorsom úgy hozta, hogy aktívan közreműködhettem a koncepciós perek felülvizsgálatában. Azon évek jogi eseményeinek egy részét írásban is közreadtam.[1]

Most, a volt NDK-állampolgárok 1989. évi ügyeivel kapcsolatos ügyészi emlékeimet adom közre.

1989 júliusában gyorsan zajlottak az események. Túl voltunk egy sor koncepciós per felülvizsgálatán, egyebek között Nagy Imre és mártírtársai jogi rehabilitálásán. Azokban a napokban a rendszerváltozás békés lebonyolítása érdekében megkezdte tárgyalásait a Nemzeti Kerekasztal.

Azokban a hónapokban újabb gondot jelentett a munkánkban, hogy a Magyarországra irányuló nagymértékű turizmussal egyidejűleg az előző hónapokban ugrásszerűen megnőtt a külföldi, főleg az NDK-beli és román állampolgárok száma. Tapasztaltuk, hogy az NDK-állampolgárok arra próbálták felhasználni a magyarországi tartózkodásukat, hogy innen Nyugatra, elsősorban az NSZK-ba távozzanak. Tapasztaltuk az is, hogy az év első felében több száz NDK-állampolgár ellen indult büntetőeljárás tiltott határátlépés kísérlete miatt, amelyek úgy fejeződtek be, hogy az elkövetőket a hazai belügyi szervek átadták az NDK szerveinek.

Szinte nem múlt el hét, hogy az NDK konzulja ne keresett volna fel hivatalomban, hogy szorgalmazza az NDK-állampolgárok szigorú felelősségre vonását a tiltott határátlépés kísérlete miatt induló ügyekben. Ezzel egy időben az NSZK diplomatái is felkerestek, és valamilyen humánus megoldást kértek a kialakult helyzetre. Abban az időben gyakori látogatóm volt *Bárándy György* ügyvéd is, ő a joggyakorlat igazságtalanságát kifogásolva ugyancsak a kérdés megoldását sürgette.

Én sem értettem egyet a hazai gyakorlattal, de mi – a magyar ügyészség – kötve voltunk az akkor hatályos magyar joghoz. Akkoriban még a tiltott határátlépés,

1 Ügyészi felszólalás. Ügyészségi Értesítő, 1989/3–4.; Tények és gondolatok. Belügyi Szemle, 1991/5.; Prodomo. Belügyi Szemle, 1995/6.; A Péter György elleni büntetőeljárás. In: Árvai János – Hegedűs B. András: Egy reformközgazdász emlékére. Péter György 1903–1969. Cserépfalvy–T-Twins Kiadó, Budapest, 1994, 45–49. o.; Marik Sándor: Elégtétel Pócspetrinek. Forma Könyvek, Nyíregyháza, 1994, 89–90. o.

annak kísérlete, sőt előkészülete is bűncselekmény volt. Nekem is bántotta az igazságérzetemet, hogy azt a külföldi állampolgárt, aki politikai okokból, vagy a jobb megélhetés reményében kívánta Magyarországot elhagyni, az állambiztonsági szervek átadják hazai hatóságaiknak, és hazájukban büntetés vár rájuk. Eszembe jutott az is, hogy hetvenes évek végén az NDK legfőbb ügyésze egy magyarországi látogatásán még azt a kérést is felvetette, hogy ha egy NDK-ból az NSZK-ba szökött polgár NSZK-útlevéllel Magyarországra jön, akkor mi fogjuk el, és adjuk át őt az NDK hatóságainak. A kérés teljesítését – mint nemzetközi jogba ütközőt – visszautasítottuk.

Jogászként sem értettem azt az NDK-beli szabályozást, hogy bűncselekményként határozták meg azt az esetet, amikor NDK-állampolgár más országok határát kísérelte meg engedély nélkül átlépni. Az még valahogy érthető volt, hogy egy adott állam a saját határainak biztonságát védve az engedély nélküli határátlépést szankcionálta. Megjegyzem, hogy az NDK ezzel a megoldással egyedül volt Európában.

Ismétlem, hogy mi, jogalkalmazók kötve voltunk a hazai jogszabályokhoz, csak azok keretei között kereshettük a megoldást. Magánvéleményünket csak magántársaságokban, konferenciákon mondhattuk el. Így van ez ma is: a jogalkalmazó nem vizsgálhatja a jogszabály igazságtartalmát.

A megoldás keresésénél kapóra jött, hogy az 1989. évi 15. törvényerejű rendelet 1989. június 12-én hatályba léptette a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. július 28-án elfogadott egyezményt, valamint a menekültek helyzetére vonatkozó 1967. január 31-i jegyzőkönyvet. Ez új megvilágítást adott az említett cselekményeknek, azok társadalomra veszélyessége megítélésének. Ezenkívül nem kerülte el a figyelmünket az sem, hogy kormányzati intézkedés hatására 1989 májusától a magyar–osztrák határon fokozatosan lebontódott a határzár.

Mindezeket figyelembe véve, munkatársaimmal 1989 júliusában a bűnüldöző szervek addig folytatott gyakorlatának helyes irányú kiigazítása érdekében kidolgoztunk egy legfőbbügyész-helyettesi iránymutatás-tervezetet. Ennek lényege a következő volt:

1. A Magyarországon elfogott, tiltott határátlépés bűntettét vagy annak kísérletét, előkészületét elkövető külföldi állampolgárral szemben az általános szabályok szerint kell eljárni, az elkövetőket Magyarországon kell felelősségre vonni.
2. Abban az esetben, ha az elkövető a bűncselekményt nyomós ok – elsősorban családi körülményei – miatt követte el, vele szemben a nyomozást megrovás alkalmazásával meg kell tagadni, vagy ha már nyomozási cselekmény foganatosítására került sor, a nyomozást – megrovás alkalmazásával – meg kell szüntetni.
3. Ha az elkövető a megrovás alkalmazása után ismételten megkísérli a tiltott határátlépést, ügyét a magyar bíróság elé állítással, lehetőleg soron kívül kell befejezni.

Az iránymutatás tervezetét először Bárándy György ügyvéddel beszéltem meg. (Ebben közrejátszott az a magánértesülésem, hogy tudtam arról, hogy Bárándy bejáratos az NSZK nagykövetségére. Gyanítottam, hogy terveinkről tájékoztatni fogja a nagykövetséget.) Bárándy György örömmel fogadta a megoldást, elsősorban azért, mert az a hazai törvények engedte leghumánusabb megoldást tartalmazta, másodsorban pedig azért, mert a külföldi állampolgárokat nem adnák át a hazai hatóságaiknak.

Az iránymutatás tervezetét kötelező egyeztetésre megküldtem *Horn Gyula* külügyminiszternek és *Horváth István* belügyminiszternek. Mindketten egyetértettek az iránymutatás kiadásával. Az iránymutatást 1989. augusztus 8-án Ig. 338/1989. számon kiadtam.

Az iránymutatást nem egyeztettem az akkori legfőbb ügyésszel és az MSZMP Központi Bizottságának illetékeseivel. Úgy értelmeztem a Legfőbb Ügyészség Szervezeti és Működési Szabályzatát, hogy a büntetőjogi terület szakmai irányítójaként jogom van ilyen iránymutatás kiadásához.

Azt nem tudom, hogy Horn Gyula, Horváth István és *Németh Miklós* további cselekedeteiben milyen szerepet játszott az iránymutatás. Azt viszont tudom, hogy a jelenség 1989 augusztusára olyan méretűvé vált, hogy már a politikának kellett foglalkoznia vele. Horn Gyula[2] részletesen beszámol arról, hogy a politika hogyan jutott el addig, hogy 1989. szeptember 10-én az NDK-állampolgárok előtt megnyitotta a magyar–osztrák határt.

A történetet azért mondtam el, hogy látható legyen: a rendszerváltozás idején a jogalkalmazó is kereste a megoldást, és jól-rosszul meg is találta. A politikusok cselekedete mögött a jogalkalmazóé egy apró esemény, de a megoldási láncolat része volt.

A történethez hozzátartozik az is, hogy az NDK-beli diplomaták tiltakoztak, amit mi elhárítottunk. Az NSZK akkori nagykövete 1989 szeptemberében meghívott egy ebédre, és csak annyit mondott: köszönjük, ügyész úr. Ez a mondat akkor is és azóta is mindennél többet ér.

2 Horn Gyula: Cölöpök. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1991 [Zenit Könyvek]